

Az internetes kommunikáció és média új kézikönyve

Recenzió Szűts Zoltán: Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei (Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018, 488 oldal, ISSB: 9789632957784) című könyvéről.

Szerzői információ:

Beke Ottó, PhD. 1981-ben született Zomborban. 2008-ban az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén szerzett diplomát. 2016-ban a Pécsi Tudományegyetemen irodalomtudományból doktorált. 2008 óta az Újvidéki Egyetem szabadkai székhelyű Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karának oktatója. Tagja a Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégiumnak, ahol tutorként tevékenykedik. Kutatási területei: másodlagos szóbeliség, digitális írásbeliség, vajdasági magyar irodalom.

Samu János, PhD. (1977, Zombor) vajdasági irodalmár, az Újvidéki Egyetem docense, a Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács elnökségi tagja, a Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium alelnöke, a DNS posztalfabetikus kísérleti folyóirat főszerkesztője. Doktori fokozatát a Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájában, 2014-ben szerezte meg. Az irodalom mediális határsértéseit kutatja; szemléletére a kommunikációfilozófia, a médiaspecifikus analízis szempontjai jellemzők.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Beke Ottó, Samu János, „Az internetes kommunikáció és média új kézikönyve”,
Információs Társadalom XVIII, 3–4. szám (2018): 168–176.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XVIII.2018.3-4.10>

A folyóiratban közölt művek

*a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

Az internetes kommunikáció és média új kézikönyve

Recenzió Szűts Zoltán: *Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei* (Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018, 488 oldal, ISBN: 9789632957784) című könyvéről.

A kötet célja, tárgya és szerkezete

Szűts Zoltán médiakutató, egyetemi oktató a Wolters Kluwer Kiadó médiatudományi könyvsorozatában megjelent kötete az internetes kommunikáció és média történetének, elméletének és jelenségeinek elbeszélésére vállalkozik. A munkában a vezérfonál szerepét az új kommunikációs és médiaformák kronológiai felbukkanása tölti be az 1960-s évek végétől napjainkig. A munka körbejárja a vizsgált téma kommunikációs, médiatudományi, szociológiai, technológiai és kulturális aspektusait, miközben kitér a funkció, a médium és a technológia összefonódására.

Szűts Zoltán *Bytokban zárva lenni (Szellem a gépben – A hypertext)* című, 2007-es doktori értekezése a hipertexttel, illetve a hipertextuális irodalommal, annak történetével, eklatáns példáival, alkotásaival és kontextusával foglalkozott. Hat évvel később *A világháló metaforái (Bevezetés az új média művészetébe)* című 2013-as, az Osiris Kiadónál napvilágot látott kötetében az új média művészetével, vagyis nem csupán irodalmával foglalkozott, annak igen csak megalapozott és a témát kellőképpen átfogó bevezetését tárva az olvasó elé. Legújabb könyve a Wolters Kluwer Kiadó gondozásában jelent meg, címe *Online*. Ebben az internetes kommunikáció és média történetét, elméletét és jelenségeit foglalja keretbe. Korábbi munkáival ellentétben, ebben ritkábban hivatkozik irodalmi vagy más művészeti alkotásokra, azokban a sporadikus esetekben pedig, amikor ezt megteszi, a cél mindig az internetes kommunikáció és média egy-egy konkrét vonatkozásának kontextualizálása, illetve szemléletessé tétele.

Az utóbbi években számos olyan munka jelent meg, mely nagy elméletek vagy diskurzusok képzésére vállalkozott. Szűts kötete ezzel szemben deklaráltan az összefüggések feltárására, a több szálon futó történetek összefonódásának prezentálására, az elszórtan elérhető ismeretek összegyűjtésére koncentrált, miközben minden esetben példákat hoz. E példák egy része már kevésbé aktuális. A szerző olykor nézeteket ütköztet, vagy az online korszak előtt született kommunikációs elméletek továbbgondolását közli.

Szót kell ejtenünk a kötet szerkezetéről is. A könyv öt fő részre oszlik, melyek összesen 53 fejezetet tartalmaznak, ezek pedig további alfejezetekre bomlanak. A legnagyobb egységeket – az utolsó rész kivételével – összefoglalás vagy legalábbis annak egy-egy rendhagyó formája zárja.

Bevezető gondolatok

Az internettudomány alapvetően multidiszciplináris, tárgyát ugyanis különböző, többek között – egymással gyakran szinergikus kapcsolatban lévő – társadalmi, kulturális, lélektani és technikai tényezők határozzák meg. Szűts szerint „a téma horizontja folyamatosan változik, bővül. Új jelenségek kerülnek a határon belülre, azonban mások kilépnek a területéről. Trendek erősödnek meg, de tűnnek is el. Tartalmak lesznek népszerűek, majd

nyomuk vész, és nem érhetők el többé” (Szűts 2018: 20). A tudományterület a szemünk előtt formálódik, határait éppen az említett, többszintű, multifaktoriális és policentrikus meghatározottságoknak megfelelően folyamatosan átrendezi, megváltoztatja, vagyis kép-
lékenységről árulkodik; kutatása kritikus és önreflexív, továbbá széleskörűen tájékozódó, és szakszerű művelése – a kor tudományos kihívásainak tükrében – egyre aktuálisabbá és sürgetőbbé válik.

Szűts Zoltán a társadalom- és a bölcsészettudomány irányából érkezik az internettudomány ingoványos területére. Ennek megfelelően, továbbá a kutatási „tárgy”, illetve témakör jellemvonásaihoz híven az internet általános társadalomtudományi kontextusaival foglalkozik. Nemcsak egy-egy társadalmi aspektusát, hanem annak teljes spektrumát teszi vizsgálatának tárgyává. Denis McQuail-i értelemben vett médiakulturalista, illetve társadalmi kulturalista nézőpontot érvényesít.

A szerző ez idáig bő másfél évtizedes publikáción túl oktatói tevékenységében (is) megmutatkozó, következetes kutatói munkásságot mondhat magáénak. Ennek alakulástörténetében az irodalom, azon belül legfőképpen a hipertextuális, illetve az online világot, esetenként a virtuális valóságot megragadó irodalmi korpusz iránti érdeklődés fokozatosan adta és adja át helyét a világhálóknak. Hipertext, világháló, vagyis World Wide Web és internet: időrendben körülbelül ez az a logikai, tematikus rend, amely a szerző munkásságát jellemzi.

A fentiek jól megmutatkozik, miként adta át helyét a kutató érdeklődésében a nyelvi kód, illetve annak specifikus, digitálisan rögzített és linkek által hipertextuálisan szerveződő, technológiai kontextusban megjelenő változata annak megjelenítő közegének, az immár a (digitális) (mozgó)képek térhódításáról árulkodó világhálóknak, majd pedig fizikai eszköztestének, a (számítás)technikai paraméterek és tényezők által még jelentősebb mértékben meghatározott internetnek. A tematikus orientáció eme változásainak logikus rendjébe illeszkedik a szerző pedagógiai, illetve felsőoktatási kérdésköröket tematizáló 2014-es, *Egyetem 2.0* című könyve is.

Az internet mint az online kommunikáció megalapozó szerepű, fizikai jellemvonásokkal bíró eszközrendszere felé történő, kutatói orientációval párhuzamosan figyelhető meg a nagy terjedelmű, tudományos munkák (fő)címadási gyakorlatában a referenciális, illetve realiztikus jelleg felerősítése. Ennek hátterében az internetnek mint kibontakozó, kulturális és kommunikációs bázisként működő kutatási tárgynak a nem fikcionális volta is felfedezhető.

Szűts tudományos-kutatói munkássága az elmúlt évtizedek és napjaink alapvető kommunikáció- és médiatörténeti változásainak, a verbális kód marginalizációjában és a (mozgó)képek, továbbá a multimediális tartalmak expanziójának formájában kifejezésre jutó átalakulási irányainak megfelelően orientálódik. Az irodalmi, illetve a hipertextuális irodalomra irányuló érdeklődés a világháló, illetve az új média egyre kevésbé irodalmi, illetve nyelvi művészete irántinak adta át helyét, hogy végül a megkezdett logikát folytatva teljes mértékben az internetes kommunikáció és média, vagyis az online kommunikáció platformjai, fórumai, digitális agorái, gyorsan változó jelenségegyüttese, közösségei felé forduljon. Mindennek megfelelően a tudományos közösség médiakutatóként tartja számon a szerzőt. A társadalomtudományi affinitás és az esztétikum iránti, az irodalomra jellemző érzékenység pedig változatlanul jellemzi munkásságát. Publikációit a fentebb jelzett konvergenciákra összpontosító tudománytörténeti kontextusban egyebek mellett éppen ez teszi szisztematikussá, következetessé, hitelessé, érdekfeszítővé és izgalmassá.

Szemléletmód, avagy választott perspektíva

Az *Online* című kötet a törzsanyagon túl a kísérőapparátusokkal együtt megközelítőleg 490 oldalas. A szakirodalmi tájékozódásban több mint 960 jegyzet segíti az olvasót. A kiadvány egyetemi oktatók és hallgatók számára íródott kézikönyv, következetes fogalomhasználatának, a szakkifejezések szisztematikus és szabatos meghatározásának, továbbá olvasmányosságának megfelelően azonban az internetes kommunikáció és média, illetve annak bizonyos vonatkozásai iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség is haszonnal forgathatja.

A kézikönyv online kommunikációt és médiát illető gondolkodásmódja integratív jellegű. A két komponenst mint (számítás)technikai közeget egymás (elő)feltételének tekintik. Ez a szoros összetartozás azt jelenti, hogy „a kommunikáció és a média két, egymáshoz konvergáló, elválaszthatatlan jelenség” (Szűts 2018: 24). Ez a két központtal operáló, illetve a humán és a technikai dimenzió konstitutív szerepével, továbbá egymásra utaltságával egyaránt számoló koncepció útját állja a hierarchizációs kísérleteknek: „a posztindusztriális társadalom globális online hálózata egyszerre embereket és számítógépeket kapcsol össze egy mediatisált kommunikációs folyamat során. A kommunikáció az interakciós folyamatban részt vevő gépek segítségével a felhasználók között jön létre. Helytelen tehát az a leegyszerűsítő felfogás, mely szerint a hálózatok számítógépeket kapcsolnak össze. Sokkal inkább a társadalom tagjait kötik össze, akik számítógépeket használnak mediatisáló eszközként” (Szűts 2018: 59).

Az imént csupán nagyvonalakban ismertetett elképzelés szorosan összefügg Szűtsnek a bevezetőben említett, a társadalmi vonatkozásokra összpontosító médiakulturalista szemléletmódjával. Az internet használatának, és egyáltalán működésének, interperszonális-társadalmi térben történő meghatározása kapcsán érdemes idézni John Dewey alábbi gondolatait: „[n]em csak úgy áll a helyzet, hogy a társadalom átadás-átvétel [transmission] által, közlés-közlekedés [communication] által marad fenn, de joggal mondható, hogy az átadás-átvételen, a közlés-közlekedésben létezik. Több mint verbális kapcsolat van a közös, közösség, közlés-közlekedés között. Az emberek a közösen bírtak révén élnek közösségben; s a közösen birtokoltakhoz a közlés-közlekedés juttatja őket” (Dewey 1915: 4). Az információs társadalom konstitúcióját és koherenciáját döntő mértékben az online közegben zajló interakciók, vagyis (tágabb értelemben vett) kommunikációs aktusok biztosítják.

A kötet koncepciója tehát egyaránt mutat fel emberközpontú, illetve az interperszonális kapcsolatteremtésre és -tartásra hatványozottan összpontosító, másrészt pedig technikaközpontú jellemvonásokat. A két perspektíva együttesen érvényesül. Ennek megfelelően a könyvben „az internet nem csak mint kommunikáció vagy médium, hanem mint technológia és kultúra is szerepel” (Szűts 2018: 20). Az internet bonyolult, sokszintű, rizómaszerűen szerteágazó és egyben folyamatosan változó-alakuló jelenségegyüttesét a kötet „technológiai, társadalmi, kulturális, filozófiai és oktatási dimenzióban” (Szűts 2018: 21) tárgyalja. Ez képezi a vizsgálat tudatosan „választott perspektív[áját]” (Szűts 2018: 20).

Szűts érvelése az internetes kommunikáció és média történetét tekintve deklaráltan narratív és áttekinthető jellegű – részben ez biztosítja a szinte regényszerű olvasmányosságot –, a bemutatott elméletek szintjén pedig, mivel nem célja „az online média mindenre kiterjedő, általános elméletének megalkotása” (Szűts 2018: 187, 299), szintén reflektáltan integratív, vagyis összefoglaló és nem konfrontatív (Szűts 2018: 42). Értékítélet a teoretikus keretbe foglalt kommunikációelméleti vonatkozású elképzeléseknek a szelekciójában, az ismertetésükre szánt terjedelemben, részletességben, valamint a súlyozásban mutatkozik

meg. (Szűts 2018: 42). Ezáltal, miközben Szűts kötete maradéktalanul megfelel az egyetemi körökben használatos kézikönyvekkel szemben támasztott szakmai elvárásoknak, egyben több pusztá összefoglalásnál, illetve a kérdéskör részletes és szabatos áttekintésénél.

A technikaközpontúság tette szükségessé a mediatizált személyközi kommunikáció eszköztését, a világháló közegét jelentő internet műszaki vonatkozásaira, paramétereire összpontosító, diakrón narratíva gyakran részletekbe menő bemutatását. A humán dimenzió viszonylagos állandósága pedig a gazdag kommunikációelméleti fejtegetéseket eredményezte.

Technikatörténeti, illetve a számítógépek társadalomtörténetére (Szűts 2018: 93) vonatkozó ismereteket, illetve tényanyagot a kötetnek főleg a nulladik, *A hálózatok elmélete és a számítógépek története* című, továbbá az első, *Az ARPANET-től az internetig* című része tartalmaz. A kötet második, kimondottan a világhálót tematizáló részében, vagyis a jelen felé haladva immár némileg háttérbe szorulnak a technikai részleteket érintő okfejtések, hogy *A web 2.0 és a közösségi média* című, továbbá a jelen és a jövő kihívásait tárgyaló részből szinte teljes mértékben eltűnjenek. Fontos azonban itt is rámutatni arra, hogy a könyv szemléletmódját döntő mértékben a társadalomtudomány formálja. Szűts nem csupán az elméleti, avagy szinkrón kérdések taglalása esetében ragaszkodik joggal az internet társadalomtudományi megközelítésmódjához, hanem a technikatörténeti vonatkozások ismeretésekor is főleg társadalomtudományt művel. Az internet ugyanis, miként a szerző szisztematikusan hangsúlyozza, elválaszthatatlan az őt éltető és fenntartó társadalmi-intersubjektív tértől.

Az internet Szűts által gyakorolt (kommunikáció)elméleti kérdéseket fejtegető médiakulturalista társadalomtudománya és a hasonló diszciplináris keretek között zajló technikatörténeti narráció – közös kérdésköröket tárgyalva – szükségszerűen egymásra hivatkozik, szisztematikusan érintkezési pontokat, diszkurzív kereszteződéseket alkot, többszintű, bonyolult kapcsolatrendszer hozva ily módon létre. Így a szinkrón és diakrón síkon egyaránt futó diskurzus architektúrája hasonló struktúra alapján épül fel, mint a vizsgálat tárgyává tett internet linkek által összekapcsolt, szövevényes hipertextuális szerkezete: „a könyv számos esetben az internetes média és kommunikáció természetéhez illően a hypertextre jellemző (gondolati) linkeket, oda-vissza utalásokat és ugrópontokat tartalmaz” (Szűts 2018: 37). Más megfogalmazás szerint a kötetben „bemutatott történet gyakran szerte- és szétágazik, linkekkel van átszöve, akárcsak maga a hypertext, mely az online kommunikáció és média alapvető hordozója” (Szűts 2018: 21). A társadalomtudományi vizsgálódás ennek megfelelően önreflexív strukturális vonatkozásokkal gazdagodik, ezáltal is növelve értékét, hitelességét és korszerűségét.

Technooptimizmus

Szűts az internetes kommunikáció és média történetének és jelenségeinek a társadalomra, annak dinamikájára, koherenciájára, működés módjára, továbbá az egyéneknek az információs társadalomban történő integrációjára és egymás közötti interakcióinak mintázataira gyakorolt hatásait vizsgálva leginkább a pozitív vonatkozásokat hangsúlyozza. A negatív következményeket, például az internetfüggőségét, a digitális demenciát (Szűts 2018: 390) pedig rövidebb terjedelmű szövegegyüttesek keretében tárgyalja.

A kötet érvelését általánosságban véve magas szintű (techno)optimizmus jellemzi. A szerző le is szögezi, hogy „alapvetően a pozitív hatásokat mutatja be, melyeket a digitális

hálózati technológia a kultúrára és a társadalomra gyakorolt” (Szűts 2018: 284). David Bell leírására támaszkodva állítja például, hogy a gyenge kapcsolatokon, vagyis a kiterjedt személyközi hálózaton belüli időnkénti interakciókon alapuló internet a felhasználók számára egy olyan biztonságos közeget jelent, amelyben „saját új, online közösségeiket hozhatják létre” (Szűts 2018: 56). A digitális technológiák, különösképpen az okostelefonok kapcsán az egyének személyközi kapcsolatrendszerének gazdagodását említi (Szűts 2018: 317).

A mai internethasználatot figyelembe véve a magas fokú interaktivitást, az immár multimediális közegben közvetített tartalomgazdagságot, az adatátvitel sebessége biztosította azonnalíságot, az elevenséget, az ezek alapján lehetővé tett beleélést, vagyis a jellegzetes felhasználói élményegyüttest, a pozitív pszichológiából ismert, Csíkszentmihályi Mihály által leírt flow élményhez, vagyis a tökéletes élményhez hasonlítja (Szűts 2018: 49, 336, 341). Miként hangsúlyozza, az internet világában „a flow már nem csupán a tartalomfogyasztásban, de a -létrehozásban is tetten érhető. Ha azonban a tartalomfogyasztásnál maradunk, elmondhatjuk például, hogy a felhasználók a YouTube videóit egymás után betöltve flow élményét élhetnek át, elveszítve az időérzésüket. Hasonlóképpen egy kommunikációs – bizonyos értelemben alkotói – folyamat (például egy Facebookposzt után folytatott diskurzus) is generálhat flow-t” (Szűts 2018: 341).

Szűts véleménye szerint az információs társadalom az együttműködésen alapul, s annak rendjét a moralitás (Szűts 2018: 331), továbbá az online bizalom biztosítja. Szisztematikusan hangsúlyozza az internetes hálózat decentralizáltság következtében jellemző kontrollálhatatlanságát (Szűts 2018: 344), cenzúráz(hat)atlanságát, nyitottságát, tartalomgazdagságát, kooperációra ösztönző, demokratikus voltát, „a hagyományos tömegkommunikációs rendszerek környezetében perifériára szorult vélemények és hangok” (Szűts 2018: 344) szükséges felerősítését, a létrejövő online nyilvánosság pozitívumainak túlsúlyát (Szűts 2018: 328-330), az emancipatorikus és egalitárius tendenciákat (Szűts 2018: 438) és nem utolsósorban az ingyenességet, illetve a szabad hozzáférést (Szűts 2018: 254). Ez utóbbi jellemvonás kapcsán a szerzői jogi hagyomány összefüggésében már az ingyenességnek az általa kellő és megalapozott kritikával illetett mítoszát hangsúlyozza (Szűts 2018: 245-249, 359).

A szerző indokolatlannak tartja a kultúrpeszsimista elképzelést a videomegosztó oldalak, leginkább a YouTube által elérhetővé tett tiszavirág-életű, esztétikai és információs értéküket tekintve gyakran kifogásolható tartalmak globális népszerűsége kapcsán. Ebben a kérdésben a már tapasztalható fragmentációban látja a megoldást, hiszen „más-más platformok eltérő tartalmakra specializálódnak” (Szűts 2018: 340). Külön hangsúlyozza, hogy az online média immár nem a korábbi tömegmédiát jellemző, az egyénekre a tartalmakat mindenféle szelekció nélküli rázúdító push logika alapján működik, ugyanis immár lehetővé teszi, hogy a felhasználók saját érdeklődési körüknek, prioritásaiknak megfelelően fogadják be az információkat, tartalmakat. Ennek megfelelően az online média esetében a pull működésmód jeleinek túlsúlyát detektálja (Szűts 2018: 408).

A közösségi-ismeretségi oldalak esetében a társadalmi interakció, együttműködés és szolidaritás gyakran egymást erősítő jelenségeire hívja fel a figyelmet. Szisztematikusan hangsúlyozza a tömegek bölcsességének, illetve a kollektív intelligenciának az online, s leginkább a web 2.0 közegében tapasztalható jelenségét. Ez utóbb említett elképzelést természetesen nem terjeszti ki az esztétikai kérdések, értékítéletek területére.

Külön fejezetben tárgyalja a közösségi média és az aktivizmus, valamint a forradalom közötti szoros összefüggéseket. Hangsúlyozza a Twitter és a Facebook 2010-ben lezajlott arab tavasz eseményeiben betöltött meghatározó szerepét (Szűts 2018: 383-384), majd ha-

sonló összefüggésben ír a Foglaljuk el a Wall Streetet (Occupy Wall Street!) antikapalista mozgalom 2011-es kiterjedt akcióiról (Szűts 2018: 385-387). Mindennek megfelelően meglátása szerint „új típusú globális aktivizmus” (Szűts 2018: 386) jelent meg. Szintén külön fejezetben tárgyalja az alkalmazott internetes kommunikáció és média két jó példáját, az e-learninget és az e-közigazgatást (Szűts 2018: 412-421).

A kötetet jellemző technooptimizmust leginkább a világháló közegében tapasztalható véleményburokról szóló, Hunt Allcottra, Matthew Gentzkow-ra és Joseph T. Klapperre hivatkozó, továbbá a digitális demencia jelenségének Manfred Spitzer meglátásaira támaszkodó rész ellensúlyozza. Hasonló szerepet tölt be a cyberbullyingről, vagyis az online zaklatásról és a trollkodásról szóló, összevont, rövid alfejezet (Szűts 2018: 331-332). A véleménybuborék kapcsán érdemes idézni a Facebook-használók közös tapasztalatát összegző következő gondolatokat: „Alapvetően egy nagy buborékot építenek maguk köré online, melynek kergét a Facebook lassan »megkeményíti«. Gépi algoritmus figyeli a kiosztott like-okat, és a rendszer az eleve tetsző tartalmat ajánlja. Ily módon véleménybörtönbe zárja az egyéneket az oldal, hiszen egy idő múlva csak a saját gondolataik, meggyőződések megerősítését látják majd” (Szűts 2018: 331). A digitális demencia Szűts által is elfogadott spitzeri leírásában a kiszervezett digitális memória az internethasználók esetében az emberi agy számára feldolgozhatatlan mértékű információs túltelítettséget eredményez. Ennek következtében az ismeretszerzés sekélyessé válik, csupán rövidtávon, és akkor is instabil módon működik.

A fenti jellemvonások összességét figyelembe véve Szűts jelen kötete a magyar diskurzustérben leginkább a Pléh Csaba által „társas optimistaként” (Pléh 2011: 12) számon tartott, a kötet szerzője által is hivatkozott Nyíri Kristóf filozófiai munkássága által fémjelzett, komoly hagyományokkal bíró és értékeket felmutató, nemzetközi kontextusba ágyazódó gondolatvilághoz áll közel. Az *Online*-ban tapasztalható, a kérdéskört illető szerzői derűlátás azonban nem feltétel és kritika nélküli, és ennek köszönhetően nem torkollik „a technikai determinizmus kritika nélküli optimizmusába” (Szűts 2018: 454).

Szingularitás és kommunikációs forradalom

Szűts technikatörténeti narrációjában számos kommunikációs forradalmat, paradigmaváltást, átalakulási folyamatot, továbbá jelentős eseményt vesz számba. Ezek jelentős része technikai eszközök, például természetesen magának a számítógépnek, a laptopnak, a táblagépnek, az e-könyv-olvasóknak, a mobiltelefonnak, majd az okostelefonnak, illetve az abba beépülő digitális fényképezőgépnek, a hordozható digitális zenelejátszóknak a megjelenéséhez, illetve mindezeknek hálózatba kötéséhez kapcsolódik. Szó esik továbbá adathordozók, fájlformátumok, tartalomtípusok, kommunikációs platformok, különböző applikációk, programok, az ezekhez kapcsolódó információátviteli és -továbbítási, valamint tartalomfogyasztási módok megjelenéséről és elterjedéséről.

A kötetben tárgyalt, egymás (ható)erejét általában erősítő, különböző szintű és horderejű változások együttesen járultak hozzá magához a narráció által megragadott és a mai napig is tartó kulturális, kommunikációs és médiaforradalomhoz.

Az internetet mint az emberi kommunikáció és média legnagyobb hatású forradalmasítóját tárgyalja (Szűts 2018: 33). A TCP/IP protokoll kialakítását (Szűts 2018: 151), majd pedig az ASCII-kódok bevezetését (Szűts 2018: 118 szintén szingularitásként értelmezi. Az operációs rendszerek történetéből grafikus és felhasználóbarát jellegének meg-

felelően a Microsoft Windowsának megjelenését emeli ki (Szűts 2018: 203). A szerző külön fejezetben tárgyalja a Google-t, az ugyanis „a mai napig meghatározza annak módját, ahogy a felhasználók információt keresnek, továbbítanak, távolnak vagy éppen megosztanak online” (Szűts 2018: 235). Nagy jelentőséget tulajdonít a széles sávú adatátvitel és a mobilinternet megjelenésének (Szűts 2018: 62), illetve az okostelefonok és a digitális fényképezőgépek elterjedésével megjelenő civil újságírásnak (Szűts 2018: 68). Kitér arra, hogy a képernyőről történő olvasás, majd pedig az e-könyv-olvasók megjelenése az olvasási szokásokat, az okostelefonok elterjedése pedig az önreprezentációt változtatta meg (Szűts 2018: 84). Magának a(z internet)felhasználónak a paradigmaváltó megjelenését szintén külön tárgyalja (Szűts 2018: 92). A felhasználók önreprezentációs lehetőségeit ecsetelve külön fejezetet szentel az én forradalmát kirobbantó blogoknak (Szűts 2018: 257-361) és a videoblogoknak, vagyis a vlogoknak (Szűts 2018: 261-265). A chatelést a személyközi kommunikáció újjászületéseként határozza meg (Szűts 2018: 267-268). A számítógépes játékok, illetve online videojátékok megjelenésének szintén kiemelkedő fontosságot tulajdonít (Szűts 2018: 86). A multitasking forradalmáról is ír (Szűts 2018: 92), majd kitér az online, vagyis immár számítógépes-internetes háttér segítségével zajló, digitális újságírára is, amely nem tévesztendő össze a fentebb már említett civil újságírással. Helyet kap a könyvben az online marketing, illetve az online piacterek és áruházak jelenségek is. De mindemellett például az mp3 mint a legnépszerűbb digitális zenei formátum is szerepel a könyv jelentős szociokulturális változásokat indukált újításai sorában. A weboldalak közül a Wikipédiát és a Facebookot szintén hosszan és kellő alaposággal tárgyalja.

Az internetes kommunikáció és média átalakulási folyamatának szempontjából a 2004-től datálható web 2.0 és az általa lehetővé tett közösségi média megszületésének biztosítja a legkiemelkedőbb szerepet, olyannyira, hogy a kérdéskör egy külön, több mint 70 oldalas részt kapott. Szűts értelmezése szerint a web 2.0-nak és az általa lehetővé tett közösségi médiának „a speciális, a közösség által alakított, közösségi oldalak, kép- és videómegosztó platformok, blogok, vlogok, wikik és más hasonló felületek összességét jelentő szegmens[ének]” (Szűts 2018: 305) innovativitása döntő mértékben nem technikátörténeti, hanem kulturális kontextusban mutatkozik meg. Általa ugyanis az online média használatának új mintázatai jelentek meg: „Miközben a korábban uralkodó, szerkesztő- és hivatásoskommunikátor-központú paradigmával szemben radikális eltérést tapasztalunk a tartalom-előállítás tekintetében, megfigyelhető, hogy a hangsúly a közzétételről a megosztásra, a passzív jelenléttől a részvétel felé tolódott. Mind a felhasználói, mind a szolgáltatói attitűd megváltozott” (Szűts 2018: 306). A web 2.0 nagyfokú felhasználói interaktivitást tesz lehetővé és egyben vár el, ennek megfelelően „participatív médiának is nevezik” (Szűts 2018: 312). Használata közben ugyanis online formában jelentkező részvételi kultúra bontakozik ki.

A felhasználói hozzáállás és szokásrend Szűts által tárgyalt megváltozását és a ma is tapasztalható állapotának kialakulását a felhasználóbarát, főleg képi információk által irányítható, „nyelvfüggetlen” kezelőfelületek megjelenése tette lehetővé. Ezek ugyanis szinte egyáltalán nem tesznek szükségessé formális oktatás keretében megszerzhető ismereteket. Használatuk elsajátítása a gyakorlatban, vagyis kezelésük közben történik, az pedig rövid idő alatt és nehézségek nélkül, szinte észrevétlenül valósul meg, ezáltal a különböző kommunikációs platformokat és trendeket érintő változások üteme fokozódott. Gomba módra szaporodtak el és váltak népszerűvé a különböző wikik, szabadon szerkeszthető-írható internetes enciklopédiák, videomegosztó oldalak, blogok, vlogok és természetesen a közösségi oldalak.

A könnyedén változtatható, a felhasználói igényekhez alakítható, képlékeny web 2.0 továbbra is decentralizált, hipertextuális, linkek és asszociációk alapján felépülő struktúráját a szerző Gilles Deleuze és Felix Guattari rizómaelméletével vizsgálja meg.

A könyv a web 2.0-nak a nyitottságban, a könnyen megvalósítható szerkeszthetőségben, alakíthatóságban, „írhatóságban” és a személyközi interakciókban megragadó, Szűts által is osztott elképzeléssel szemben megfogalmazódó kritikákat, például a világháló megalkotó Tim Berners-Lee-jét is tartalmazza. Berners-Lee a web 2.0 radikális újszerűségét igyekszik elvitatni, miközben hangsúlyozza, hogy a korábbi változat, vagyis az általa 1990-ben létrehozott, majd pedig a következő évben elérhetővé tett World Wide Web esetében is „lényeges volt a felhasználók közti kommunikáció, egy bárki számára nyitott interaktív tér” (Szűts 2018: 308.). Szűts a világháló-alapító kritikájával szemben kvantitatív érvet fogalmaz meg, hangsúlyozva, hogy a web 2.0 platformjain elérhető tartalmakat döntő mértékben már a felhasználók töltötték fel a netre, elérhetővé téve azokat, nem pedig különböző professzionális szolgáltatók, mint az a korábbi „kapuóri rendszerben” (Szűts 2018: 308) bevett gyakorlat volt. Szerinte tehát a web 2.0 újszerűségét főleg abban kell keresni, hogy a platformokat már a felhasználók töltik fel tartalommal, míg a szolgáltatók leginkább ennek keretrendszerét biztosítják.

Az átalakulási folyamatok egyes állomásainak, technikai újításainak megragadására hivatott, fentebb tárgyalt következetes szóhasználat, illetve terminológia egyrészt az internetes kommunikáció és média történetének a cezúrákkal, időnkénti megtorpanásokkal, tarkított, néha zsákutcákba torkolló diszkontinuitását érzékelteti, másrészt azonban rámutat arra az alapvető kommunikációs és az attól elválaszthatatlan kulturális forradalomra, amely mindezeknek a mélyén mind a mai napig feltartóztathatatlanul zajlik. Az aprónak tűnő változások mögött ugyanis kommunikációs és kulturális forradalom figyelhető meg.

Értékelés

Szűts Zoltán *Online* című könyve egyetemi oktatók és hallgatók, illetve érdeklődők számára is ajánlott. A munka amellet, hogy szakmailag precíz, részletes alfejezetre bontásával előzekeeny az olvasóval szemben. Nem bűvészkedik a szakzsargonnal, hanem tudatosan, a célnak megfelelően használja azt, miközben a munka rendkívül olvasmányos. Egy ilyen nagy ívű mű értékét két szempont alapján ítéelhetjük meg. Egyik az, hogy a szakma elvárásainak megfelelően milyen ismeretanyagot hordoz magában. A másik, hogy megfelelő-e a szerző által tett vállalásnak. A kötet mindkét esetben sikeresen teljesítette a vállalkozást, bár az internetes kommunikáció és média jelenségegyüttese olyan tág, hogy a szerző óhatatlanul is szelektálni kényszerült. A magyar vonatkozású jelenségek egy része például kimaradt a könyvből. Abban az esetben, ha a szerző ezeket egy következő, szűkebb (magyar) horizontú kötetében tárgyalná, törlesztené az adósságát.

Irodalom

- Dewey, John, *Democracy and Education*, Macmillan, New York, 1915.
- Nyíri Kristóf, „A virtuális egyetem filozófiájához”, in Kovács Gábor és Nyíri Kristóf (szerk.), *Virtuális egyetem Magyarországon*, Typotex, Budapest, 2003, 118–138. old.
- Nyíri Kristóf, „Tanulás és tudás a mobil világban”, in Benedek András és Hunyady Györgyné (szerk.), „Az oktatás közügy”: *A VII. Nevelésügyi Kongresszus zárókötetete*, Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 2009, 185–194. old.
- Pléh Csaba, „A webvilág kognitív következményei, avagy fényesít vagy butít-e az internet”, *Korunk*, XXII. évf. (2011) 8. szám, 9–19. old.
- Szűts Zoltán, *Bytokba zárva lenni: Szellem a gépben – A hypertext*, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2007. [doktori értekezés]
- Szűts Zoltán, *A világháló metaforái. Bevezetés az új média művészetébe*, Osiris, Budapest, 2013.
- Szűts Zoltán, *Egyetem 2.0*, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2014.